

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Кафедра соціально-гуманітарних та правових дисциплін

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної роботи

_____ М. І. Мальований

“ _____ ” _____ 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ФІЛОСОФІЯ»

напрямок підготовки : 203- садівництво та виноградарство

Факультет: плодовоовочівництва, екології та захисту рослин

Робоча навчальна програма з дисципліни «Філософія» для здобувачів вищої освіти спеціальності 203 - садівництво та виноградарство :. – Умань: Уманський НУС, 2019. – 18 с.

Розробник: к. і. н., доцент кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін _____ Доморослий В. І.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року № _____

Завідувач кафедри _____ доц. Машковська Л. В.
(підпис)

“ _____ ” _____ 20__ року

Схвалено науково-методичною комісією факультету

Протокол від. “ _____ ” _____ 20__ року № _____

“ _____ ” _____ 20__ року Голова _____ доц. Тернавський А. Г.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавр 20 «Аграрні науки та продовольство»	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Спеціальність 203 - садівництво та виноградарство	Нормативна	
Модулів – 4		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 8		2-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання –		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		2	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента –	Освітній ступінь: бакалавр	Лекції	
		20 год.	
		Практичні, семінарські	
		12 год.	
		Індивідуальні завдання	
		Самостійна робота	
58 год.			
		Вид контролю: залік	

1. Мета, завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення курсу є сприяння здобуттю студентами знань про основні закони виникнення природи та суспільства; причини, суспільних та природних змін; загальнолюдські цінності та їх структура, розкриття шляхів використання отриманих знань для вирішення проблем суспільного розвитку.

Мета викладача - відобразити сучасний стан наукових знань про філософію, виявити перспективні напрями її розвитку, спираючись не тільки на предметний, скільки на проблемний підхід до її вивчення.

Завданням вивчення дисципліни «Філософія» є набуття таких компетентностей:

Мета курсу (інтегральна компетентність) – здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

- здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел;

- здатність працювати в команді;

- здатність працювати автономно;

- здатність реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини та громадянина в Україні;

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для забезпечення здорового способу життя;

- Здатність генерувати нові практично спрямовані ідеї (креативність).

Програмні результати навчання:

- формувати і відстоювати власну світоглядну та громадську позицію, діяти соціально відповідально та свідомо:

- зберігати та примножувати досягнення і цінності суспільства, вести здоровий спосіб життя.

У результаті вивчення курсу «Філософії» студенти повинні:

1. Знати:

- основні поняття і категорії історії Філософії;
- головні методи і терміни дослідження;
- загальні тенденції розвитку історичного процесу, рушійні сили;
- специфічні закони суспільного розвитку.

Вміти:

- визначати проблеми розвитку суспільного процесу;
- аналізувати процеси поточного життя;

Курс «Філософія» студенти вивчають в наступному порядку:

- прослуховування лекцій;
- семінарські заняття;
- написання рефератів з обраної теми з доповіддю в групі;
- написання модульних контрольних робіт;
- складання заліку.

2. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. Світоглядні, методологічні та історико-теоретичні основи філософського мислення

Тема 1. Філософія, її гуманістичний смисл та призначення

Визначення філософії. Філософія та філософствування. Первинне розуміння філософії. Особливості філософського підходу до світу. Особливості філософського пояснення світу. Духовні та соціальні чинники ставлення філософського світогляду. Призначення філософії.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. Історія філософії

Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу та античності.

Виникнення філософської думки у країнах Стародавнього світу. Зародження основних парадигм осмислення людини та світу. Філософія Стародавнього Сходу. Давньоіндійська філософія: Веди, Упанішади, філософія локаяти (чарваки), джайнізму, буддизму, міманси, веданти. Філософські школи у Стародавньому Китаї: конфуціанство як етико-політичне й релігійно-ідеалістичне вчення, даосизм (Лао-цзи). Проблема людини у філософії та культурі Стародавнього Сходу.

Антична філософія. Космоцентричний характер давньогрецької філософії. Мілетська школа, Піфагор, натурфілософія Геракліта. Становлення античної діалектики. Атомістична філософія Левкіппа й Демокріта, погляди Епікура, Тита Лукреція Кара.

Філософія Середньовіччя (Тертулліан, Августин, Тома Аквінський, П. Абеляр, Д. Скотт). Середньовічна філософія як синтез двох традицій: християнської відвертості й античної рефлексії. Августин Блаженний та його вчення про природу й людину як творіння Бога. Проблема душі і тіла, розуму та свободи волі. Апологетика, примат віри. Патристика. Віра й розуміння у творах Отців церкви.

Філософія епохи Відродження (М. Кузанський, Дж. Бруно, М. Монтень), характерні риси культури Ренесансу та їх відображення у філософській думці. Антропоцентричний, гуманістичний характер філософії епохи Відродження. Натурфілософія Відродження, пантеїзм, повернення до первісного розуміння сутності діалектики. Геліоцентризм та вчення про нескінченність Всесвіту (Н. Кузанський, Н. Копернік, Дж. Бруно, Г. Галілей).

Тема 3. Філософія Нового та Новітнього часу

Наукова революція XVII ст. та її роль у створенні механіко-матеріалістичної картини світу (І. Ньютон). Формування нової парадигми філософування. Характерні риси філософії Нового часу. Проблема методу

пізнання у філософії Ф. Бекона і Р. Декарта. Емпіризм і раціоналізм. Проблема субстанції й пізнання у філософії Б. Спінози, Г. Лейбніця. Сенсуалізм Д. Локка та його вчення про “первинні” і “вторинні” якості. Суб’єктивно-ідеалістична філософія Д. Берклі, Д. Юма.

Соціологічний погляд філософів Нового часу. Теорія “договірної держави” Т. Гоббса. Проблема людини у філософії Просвітництва (Ш. Монтеск’є, Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). Французький матеріалізм XVIII ст. (Ж. Ламетрі, К. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро). Вчення про природу й пізнання, про людину та суспільство.

Історичні передумови виникнення класичної німецької філософії. І. Кант – засновник класичної філософії. Докритичний та критичний періоди у філософії Канта. Вчення про “речі у собі” як основа його теорії пізнання. Трансцендентальна діалектика як вчення про роз- суд і розум. Апріоризм й агностицизм. Апріорні форми чуттєвості, розсуду та розуму. Ідеї права, моралі, держави, поняття свободи та причинності. Діяльно-творча основа буття у філософії Й. Г. Фіхте і Ф. В. Й. Шеллінга.

Проблема людини у філософії XX ст. Екзистенціальна філософія та її різновиди: екзистенціалізм (С. К’єркегор, М. Гайдеггер, К. Яс- перс, Ж.-П. Сартр, А. Камю); персоналізм, філософська антропологія (В. Дільтей, М. Шелер, Т. де Шарден). Людина в умовах відчуження, соціальних криз і граничних ситуацій. Сутність та існування людини.

Тема 5 Філософська думка в Україні

Становлення та розвиток давньоруського світогляду: давньослов’янська міфологія, запровадження християнства. Філософія доби формування українського етносу: філософська думка періоду татаро-монгольської навали. Ідеї неоплатонізму,

Становлення філософії українського духу в Києво-Могилянській академії (І. Гізель, С. Яворський, Т. Прокопович, Г. Кониський, Г. Щербацький та ін.).

Розробка філософських проблем у сучасній Україні. Місце філософії у відродженні духовної культури українського народу.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 3. Загально-філософська проблематика: актуальні виміри філософської фундаментальності

Тема 5. Філософський зміст буття

Виникнення і внутрішня логіка проблеми буття. Роздуми про світ та його існування. Категорія буття: зміст і специфіка. Буття як реальність та абстракція. Буття світу як основа й передумова його єдності. Світ як сукупна реальність та єдність природи, людини, матеріального світу, людського духу. Основні форми буття. Буття речей, процесів і станів природи. Жива й нежива природа, їх єдність, розбіжність і взаємозв’язок. Буття природного:

“перша природа”, “друга природа”. Буття людини, специфіка людського буття.

Тема 6. Феноменологія. Людина та її духовний світ

Духовний вимір людського буття. Поняття нової філософської онтології. Онтологічні виміри духу. Знаково-символічна форма буття духу. Поняття “душі” та її роль в осмисленні внутрішнього світу людини.

Свідомість як продукт суспільного розвитку. Праця, мова, спілкування як необхідна умова виникнення та розвитку свідомості. Свідомість – вища форма творчого відображення світу у різних формах психічної й предметної діяльності. Сутність свідомості та проблема ідеального.

Тема 7. Філософія пізнання

Пізнання як специфічна форма ставлення людини до світу. Генеза поглядів на проблему пізнання у процесі розвитку філософії. Основні принципи гносеології, багатоманітність її форм. Специфіка філософського образу пізнання. Особливості пізнання природного, соціокультурного й духовного світу людини.

Пізнання як відображення. Чуттєве пізнання, його форми. Логічне (раціональне) пізнання як якісно новий етап відображення. Ірраціональність пізнання.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 4. Соціальна філософія

Тема 14. Аксиологія. Культура й цивілізація

Аксиологія у системі культури. Цінності як визначальні характеристики людського буття. Людина у системі цінностей. Структура цінностей. Цінності як ядро духовного світу людини. Проблема суб’єктивного вибору.

Цінність та сенс життя. Компоненти ціннісного вибору: переживання, потреби, емоції, віра, воля, ідеал. Цінності як регулятор поведінки людини: нормотворча природа людських відносин. Базові цінності людського буття. Ціннісні орієнтації. Істина, добро, краса. Поняття про духовну досконалість. Проблема втілення ідеалу.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістовних модулів і тем	Кількість годин					
	Разом	Денна форма				
		У тому числі				
	Л	С	Інд.	Сам.	Лаб	
	2	3	4	5	6	7
Модуль 1.						
Змістовний модуль 1. Світоглядні, методологічні та історико-теоретичні основи філософського мислення						
Тема 1. Філософія, її гуманістичний смисл та призначення						
Тема 1. Філософія, її гуманістичний смисл та призначення Визначення філософії. Філософія та філософствування. Первинне розуміння філософії. Особливості філософського підходу до світу. Особливості філософського пояснення світу. Духовні та соціальні чинники ставлення філософського світогляду. Призначення філософії.	9	2			7	
Змістовний модуль 2. Історія філософії						
Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу, античності та Середньовіччя Виникнення філософської думки у країнах Стародавнього світу. Зародження основних парадигм осмислення людини та світу. Філософія Стародавнього Сходу. Давньоіндійська філософія: Веди, Упанішади, філософія локаяти (чарваки), джайнізму, буддизму, міманси, веданти. Філософські школи у Стародавньому Китаї. Антична філософія. Космоцентричний характер давньогрецької філософії. Мілетська школа, Піфагор, натурфілософія Геракліта. Становлення античної діалектики. Атомістична філософія Левкіппа й Демокріта, погляди Епікура, Тита Лукреція Кара. Філософія	11	4			7	

<p>Середньовіччя (Тертулліан, Августин, Тома Аквінський, П. Абеляр, Д. Скотт). Середньовічна філософія як синтез двох традицій: християнської відвертості й античної рефлексії. Августин Блаженний та його вчення про природу й людину як творіння Бога. Проблема душі і тіла, розуму та свободи волі. Апологетика, примат віри. Патристика. Віра й розуміння у творах Отців церкви.</p>					
<p>Тема 3. Філософія Нового та Новітнього часу Наукова революція XVII ст. та її роль у створенні механіко-матеріалістичної картини світу (І. Ньютон). Формування нової парадигми філософування. Характерні риси філософії Нового часу. Проблема методу пізнання у філософії Ф. Бекона і Р. Декарта. Емпіризм і раціоналізм. Проблема субстанції й пізнання у філософії Б. Спінози, Г. Лейбніца. Сенсуалізм Д. Локка та його вчення про “первинні” і “вторинні” якості. Суб’єктивно-ідеалістична філософія Д. Берклі, Д. Юма. Проблема людини у філософії XX ст. Екзистенціальна філософія та її різновиди: екзистенціалізм (С. К’єркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю); персоналізм, філософська антропологія (В. Дільтей, М. Шелер, Т. де Шарден). Людина в умовах відчуження, соціальних криз і граничних ситуацій. Сутність та існування людини.</p>	13	4	2	7	
<p>Тема 4. Філософська думка в Україні Становлення та розвиток давньоруського світогляду: давньослов’янська міфологія, запровадження християнства. Філософія доби формування українського етносу: філософська думка періоду татаро-монгольської навали. Ідеї неоплатонізму, становлення філософії українського духу в Києво-Могилянській академії (І.</p>	11	2	2	7	

<p>Гізель, С. Яворський, Т. Прокопович, Г. Кониський, Г. Щербацький та ін.).</p> <p>Розробка філософських проблем у сучасній Україні. Місце філософії у відродженні духовної культури українського народу.</p>						
Змістовний модуль 3. Загально-філософська проблематика: актуальні виміри філософської фундаментальності						
<p>Тема 5. Філософський зміст буття</p> <p>Виникнення і внутрішня логіка проблеми буття. Роздуми про світ та його існування. Категорія буття: зміст і специфіка. Буття як реальність та абстракція. Буття світу як основа й передумова його єдності. Світ як сукупна реальність та єдність природи, людини, матеріально-го світу, людського духу. Основні форми буття. Буття речей, процесів і станів природи. Жива й нежива природа, їх єдність, розбіжність і взаємозв'язок. Буття природного: “перша природа”, “друга природа”. Буття людини, специфіка людського буття.</p>	11	2	2		7	
<p>Тема 6. Феноменологія. Людина та її духовний світ</p> <p>Духовний вимір людського буття. Поняття нової філософської онтології. Онтологічні виміри духу. Знаково-символічна форма буття духу. Поняття “душі” та її роль в осмисленні внутрішнього світу людини.</p> <p>Свідомість як продукт суспільного розвитку. Праця, мова, спілкування як необхідна умова виникнення та розвитку свідомості. Свідомість – вища форма творчого відображення світу у різних формах психічної й предметної діяльності. Сутність свідомості та проблема ідеального.</p>	11	2	2		7	
<p>Тема 7. Філософія пізнання</p> <p>Пізнання як специфічна форма ставлення людини до світу. Генеза поглядів на проблему пізнання у процесі розвитку філософії. Основні принципи гносеології,</p>	11	2	2		7	

<p>багатоманітність її форм. Специфіка філософського образу пізнання. Особливості пізнання природного, соціокультурного й духовного світу людини.</p> <p>Пізнання як відображення. Чуттєве пізнання, його форми. Логічне (раціональне) пізнання як якісно новий етап відображення. Ірраціональність пізнання.</p>						
Змістовний модуль 4. Соціальна філософія						
<p>Тема 8. Аксиологія. Культура й цивілізація</p> <p>Аксологія у системі культури. Цінності як визначальні характеристики людського буття. Людина у системі цінностей. Структура цінностей. Цінності як ядро духовного світу людини. Проблема суб'єктивного вибору.</p> <p>Цінність та сенс життя. Компоненти ціннісного вибору: переживання, потреби, емоції, віра, воля, ідеал. Цінності як регулятор поведінки людини: нормотворча природа людських відносин. Базові цінності людського буття. Ціннісні орієнтації. Істина, добро, краса. Поняття про духовну досконалість. Проблема втілення ідеалу.</p>	13	2	2		9	
Всього	90	20	12		58	

4. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Світоглядні, методологічні та історико-теоретичні основи філософського мислення		
1	<p style="text-align: center;">Тема 1. Філософія, її гуманістичний смисл та призначення</p> <p>1. Філософія як духовна форма комунікації. 2. Філософія і світогляд. 3. Філософія і наука.</p>	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. . Історія філософії		
2.	<p>Тема 2. Філософія епох Античності, Середньовіччя і Відродження</p> <p>1. Періодизація та характерні риси античної філософії. 2. Середньовічна філософія. 3. Філософська думка епохи Відродження. Основні риси гуманістичного світогляду Ренесансу.</p>	2
3	<p style="text-align: center;">Тема 3. Філософія Нового та Новітнього часу</p> <p>1. Особливості філософії Нового часу. 2. Філософія французького Просвітництва. 3. Марксистський матеріалізм. 4. Ірраціоналізм як нова духовна орієнтація філософського мислення. 5. Екзистенціальна філософія. 6. Філософія постмодернізму.</p>	2
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Загально-філософська проблематика: актуальні виміри філософської фундаментальності		
4	<p style="text-align: center;">Тема 4. Філософська онтологія і гносеологія.</p> <p>1. Основні категорії онтології. Буття і небуття. Форми буття. 2. Основні завдання гносеології. Сутність і сенс пізнання.</p>	2
5	<p>Тема 5. Філософія людини та свідомості</p> <p>1. Історичні і методологічно-наукові різновиди антропології. 2. Людина як єдність біологічного, психічного і соціального. 3. Основні категорії феноменології як філософської теорії</p>	2

	свідомості	
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Соціальна філософія.		
6	Тема 6. Соціальна філософія та її предмет 1. Основні засади філософського розуміння суспільства. 2. Форми організації суспільного буття.	2
7	Тема 7. Людина в середовищі культури і цивілізації 1. Смісложиттєві орієнтації людини як напрям культурної самореалізації. 2. Поняття цивілізації. 3. Глобальні проблеми сучасності.	2
Всього		12

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Філософія елліністичного і римського періодів: епікуреїзм, стоїцизм, кініки і скептики.	5
2	Тема 2. Суб'єктивна гносеологія Д. Берклі і Д. Юма.	5
3	Тема 3. Еволюція психоаналітичної філософії З. Фрейда.	5
4	Тема 4. Соціальний час і простір.	5
5	Тема 5. Проблема істини.	5
6	Тема 6. Багатовимірність феномену людини.	5
7	Тема 7. Свідомість та несвідоме.	5
8	Тема 8. Соціальна стратифікація та мобільність.	5
9	Тема 9. Великі соціальні групи як основні суб'єкти суспільного розвитку.	5
10	Тема 10. Місце людини в культурному середовищі.	5
11	Тема 11. Економіка як філософське поняття.	4
12	Тема 12. Основні риси цивілізованості сучасної людини.	4
Всього		58

6. Методи навчання

Лекції
Семинарські заняття
Практичні заняття
Інтерактивні методи навчання

7. Методи контролю

Усне опитування.
Письмове опитування.
Складання структурно-логічної схеми теми.
Реферати.
Описові завдання.
Тестування.
Залік

8. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний (модульний контроль)										Сума
ЗМ1	ЗМ2			ЗМ3		ЗМ4			МК	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	10	100
10	10	10	10	10	10	10	10	10		

10. Рекомендована література

Базова:

1. Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії: (Західноєвропейський контекст): Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Андрущенко В.П. – К.: Тандем, 2000. – 416 с.
2. Горський В.С. Історія української філософії. Курс лекцій / Горський В.С. – К.: Наукова думка, 1996. – 287 с.
3. Гусев В.І. Історія західноєвропейської філософії XV – XVII ст. Курс лекцій: Навч. посібник / Гусев В.І. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.
4. История философии в кратком изложении / Пер. с чеш. И.И. Богута. – М.: Мысль, 1991. – 590 с.
5. Ільїн В.В. Апологія ірраціонального. Філософія для тебе / Ільїн В.В. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 232 с.
6. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: Підручник: В 2 ч. – Ч.1. Історія розвитку філософської думки / Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. – К.: „Альтерпрес”, 2002. – 464 с.
7. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: Підручник: В 2 ч. – Ч.2. Актуальні проблеми сучасності / Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. – К.: „Альтерпрес”, 2002. – 480 с.

с.

8. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию / Мамардашвили М.К. – М.: «Прогресс»-«Культура», 1992. – 416 с.
9. Мир философии: Книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 1. Исходные философ. Проблемы, понятия и принципы. – М.: Политиздат, 1991. – 672 с.
10. Мир философии: Книга для чтения. В 2-х ч. Ч. 2. Человек. Общество. Культура. – М.: Политиздат, 1991. – 624 с.

Допоміжна

11. Петрушенко В.Л. Філософія: Підручник. 4-те видання, виправл. і доповн. / Петрушенко В.Л. – Львів: „Магнолія 2006”, 2008. – 506 с.
12. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія: Підручник / Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. – К.: Академвидав, 2008. – 592 с.
13. Саух П.Ю. Філософія: навчальний посібник / Саух П.Ю. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
14. Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії / Ситниченко Л.А. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
15. Соколов С.В. Социальная философия: Учеб. пособие для вузов / Соколов С.В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 440 с.
16. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд. Віталій Лях. – К.: Либідь. – 384 с.
17. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник / Бичко І.В., Табачковський П.Г., Горак Г.І. та ін. – 2-е вид. – К.: Либідь, 1994. – 576 с.
18. Філософія: Навч. посіб. / Губерський Л.В., Надольний І.Ф., Андрущенко В.П. та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – 5-те вид., випр. і доп. – К.: Вікар, 2005. – 455 с.

Інтернет ресурси

1. Chtyvo.com.ua. Основи філософських знань.
2. www.Yakaboo.ua. Губерський Л. Філософія.
3. [Osnovu filosofii](http://Osnovu-filosofii.com). Бичко І. В. Основи філософії.